

Az agrártermelés szerepe a vidékfejlesztésben

Az agrártermelés és a vidék kapcsolata

A vidék fogalma alapvetően hagyományosan agrár jellegű térségeket jelöl. Az Európa Tanács Rurális Térségek Európai Chartája megfogalmazása szerint „a vidéki térség olyan szárazföldet, belső vagy tengerparti területet jelent, amely a kisvárosokat és falvakat is magában foglalja, gazdaságilag, szociálisan egységes egészet alkot és összehasonlítva a városi térségekkel:

- számottevően alacsonyabb a lakosság, a gazdasági tevékenységek, a szociális és kulturális struktúrák koncentrációja, és
- a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és ki-kapcsolódási célokra használják fel.”¹

A terület nagyobb részén a meghatározó tevékenységi formák tehát a következők:

- mezőgazdaság, erdőszet, aquakultúra és halászat;
- a vidéken élők gazdasági és kulturális tevékenységei (kézművesség, ipar, szolgáltatások stb.);
- természetvédelmi, nem városi jellegű üdülési, pihenési és egyéb célokat (pl. lakóterületek) szolgáló funkciók.

Az OECD (Organization for Economic Cooperation and Development –Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) leegyszerűsítve azokat a településeket tekintti vidéki településnek, amelyeken a népsűrűség 150 fő/ha²-nél kisebb. Ez alapján megkülönböztet vidéki jellegű térségeket és alapvetően vidéki térségeket. Vidéki jellegű az a térség, ahol a „vidéki településeken” él a lakosság több mint 15 és kevesebb mint 50%-a, az alapvetően vidéki térségekben pedig a lakosság több mint 50%-a él vidéki településeken.

A vidék fogalmát meghatározó definíciót figyelembe véve „vidékfejlesztésen mindazon tevékenységek fejlesztését értjük, amelyek a vidéki településeken élő lakosság megélhetési körülményeinek, jövedelemszerzési lehetőségeinek – az életminőségének

---

¹Rurális Térségek Európai Chartája. Falu, Város, Régió. Terület- és Településfejlesztési Folyóirat. 1998. 8. sz.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

– javítására irányulnak, továbbá amelyek a természeti erőforrások, a környezet, a táj megőrzését szolgálják és amelyek a vidéknek a társadalomban betöltött funkciójának ellátását erősítik.”¹

Az Európa Charta a vidéki térségek esetében a gazdasági, ökológiai és szociális, kulturális funkcióiknak egységes egészként történő kezelését hangsúlyozza, amely az adott térség kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődését teszi lehetővé. Ebben az ún. „multifunkcionális vidékfejlesztési” elképzelésben az életképes mezőgazdasági, erdészeti és halászati szektor mint gazdasági alap kiemelkedő szerepet kap, de a gazdasági követelmények sem szűkülnek le kizárólag arra, abban fontos szerepet kapnak az első-sorban a térség ellátását biztosító nemcsak mezőgazdasági termelő és szolgáltató vállalkozások, az üdülés és turizmus, valamint az alternatív energiaforrások hasznosítása is.

A vidék és az agrárgazdaság fogalma sok tekintetben átfedi egymást, de a kettő nem azonos. Lényeges különbséget jelent, hogy az agrárgazdaság tevékenységi területe nem szűkül le a kizárólag vidéki térségekre, hanem az az urbánus területekre is kiterjed, hiszen többnyire ott történik az ágazat számára fontos termelőeszközök előállítás, a megtermelt termékek raktározása, feldolgozása, valamint az irányítási, kutatási és oktatási feladatok többségének ellátása. A vidék gazdaságában az agrárgazdaság ugyan meghatározó szerepet játszik, de nem szűkül le arra, annak részét képezik az egyéb ipari és szolgáltató tevékenységek, a települések, továbbá az infrastruktúra fejlesztése, valamint a vidéki lakosság szociális, kulturális igényeinek a kielégítése is.

A gazdasági fejlődéssel az agrárgazdaság szerepe, súlya – a gazdaság egészéhez hasonlóan – a vidéki gazdaságban is csökken, de sokkal kisebb ütemben, mint a nem agrár jellegű térségekben. Ezzel egyidejűleg az agrárgazdaság szerepe is módosul. A hagyományos élelmiszer- és ipari nyersanyagtermelő funkciók mellett egyre nagyobb szerepet kap az alternatív energiák termelése és a természeti elemek regenerációjához, valamint a lakosság rekreációjához szükséges feltételek biztosítása.

Az agrárgazdaság fejlődésének főbb jellemzői

A gazdaság globalizálódása átértékeli az egyes termelőágazatok szerepét, módosítja azok célszerű fejlesztési lehetőségeit és befolyásolja az egyes térségeknek a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásának esélyeit. Mivel a mezőgazdasági termékek iránti fizetőképes keresletet a fejlett országokban a mezőgazdasági termelés növekedésének üteme meghaladja, az az élelmiszer- és mezőgazdasági termékpiacon egy állandó kínálati helyzetet teremt, ami a mezőgazdasági termékek reálárainak folyamatos csökkenésével jár együtt. Ezt az árletörést eredményező piaci nyomást az elmúlt évtizedekben a tudatos termeléskorlátozó intézkedésekkel (termelési kvóták, területpihentetés stb.) sem lehetett mérsékelni. Az élelmiszerek piaca azonban az élesedő verseny ellenére a világ változatlanul legnagyobb piaca, hiszen a megszerzett jövedelem 20–60%-át a világon mindenütt az élelmiszerekre költik. Ezt a kettősséget az agrobusiness utolsó szakaszát alkotó élelmiszer-kereskedelem érzékelte először és a kihívásra adott válasza a kereskedelmi tőke koncentrációja és nagy nemzetközi, multi-

---

¹Videkfejlesztés. Agrárprogram. Szakmai Füzetek. 13. Földművelésügyi Minisztérium, Budapest, 1997.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

illetve transznacionális üzletláncok kialakítása volt, amelyek közül 5–6 uralja már a fejlett országok élelmiszerpiacainak több mint 50%-át, 8–10 pedig több mint 80%-át. A nagy áruházláncok üzleti jelentősége abban áll, hogy a nagytömegű beszerzéseiket olcsóbban tudják megoldani, a nagykereskedelmi és kiskereskedelmi árrést egyaránt magukénak tudhatják, a koncentrált értékesítés csökkenti az árukezelési költségeket, és a gazdasági erőfölényük miatt a beszállítókat versenyzettni tudják, és ezáltal a beszerzési árakat olyan mértékben képesek leszorítani, hogy az előző vertikumszakaszokban (mezőgazdasági termelés, élelmiszer-feldolgozás) még sokszor a termelési költségek sem térülnek meg. A gyors térhódításukat az teszi lehetővé, hogy a vásárlóknak olcsóbban nagy választékot tudnak kínálni, garantált minőségben, vásárlási időkorlát nélkül, a szabadidő eltöltéséhez szükséges szolgáltatásokkal egyidejűleg. A vásárlók elhódítása a hagyományos kiskereskedelem megszűnésével jár, csak a speciális választékot nyújtó (pl. vinotékák, bioszaküzletek stb.) és friss fogyasztású termékeket (pl. sütőipari termékek) árusító kisüzletek maradhatnak életben, illetve néhány olyan lakóhelyhez közeli kisbolt, ahol a heti, havi nagybevásárláskor kimaradt termékeket meg lehet vásárolni.

A nagy volumenű, az áruk nemzetközi mozgatásával járó kereskedelem azonban rendkívül nagy élelmezés-egészségügyi, és ezáltal gazdasági kockázattal is jár, mert egy fertőzött termék nemzetközi forgalmazásának egészségügyi következményei rendkívül veszélyesek lehetnek. Az üzletláncok a kockázatok csökkentése érdekében a beszállítóktól az átvett árukra vonatkozóan nemzetközi minőségi garanciákat követelnek meg. Ezeknek a garanciáknak az istállótól, illetve a szántóföldtől a fogyasztó asztaláig a termékpálya minden szakaszára ki kell terjedniük, és a termékeken feltüntetett jelzés alapján az áru teljes életpályájának végigkövethetőnek kell lennie. Ezeket a követelményeket a kereskedelem már az élelmiszeriparral szemben fogalmazza meg, hiszen a mezőgazdasági termékek kb. 80%-ban, de ha az előfeldolgozást, válogatást és csomagolást is figyelembe vesszük, abban közel 100%-ban feldolgozott formában kerülnek forgalomba.

Az *élelmiszeripar* az agrobusiness rendkívül nehéz, köztes helyzetben lévő ágazata. Neki kell ellenállni az élelmiszer-kereskedelem nyomásának, illetve a termelési költségeinek 30–60%-át kitevő nyersanyagokat előállító mezőgazdaság jövedelemigényének. Helyzetét nehezíti a kereskedelemnél kisebb koncentrációja, és ezzel a kiszolgáltatott helyzete. Piacra jutásának feltétele a viszonylag alacsony termékárak biztosítása és nagy piaci keresletet eredményező új termékek kifejlesztése és gyártása.

Az alacsony termékárak csak termelési technológiai folyamatos korszerűsítésével, új termékek előállítása pedig egy folyamatos fejlesztési tevékenységgel biztosítható. Mindezt úgy kell megoldani, hogy a termékek az egyre szigorodó minőségi követelményeknek megfeleljenek. A szigorodó piaci követelményeket az élelmiszeripar csak úgy tudja kielégíteni, a kiszolgáltatott helyzetén csak úgy tud javítani, ha növeli a termelés koncentrációját. Ennek a következménye az élelmiszeripari üzemek kapacitásának gyors növelése, és ezzel egyidejűleg a kisebb kapacitású üzemek tömeges bezárása. A kisebb üzemek a fajlagosan magasabb költségeik miatt nem tudnak lépést tartani a technológia- és termékkorszerűsítéssel, és nem képesek elviselni a higiéniai és környezetvédelmi okokból megnövekedett termelési költségeket, valamint a piacra jutás és maradás egyre nagyobb (pl. termékreklám) költségeit. Helyzetüket az is nehezíti, hogy a nagy kereskedelmi láncoknak nagytömegű, egységes minőségű termékekre van szükségük, aminek gyártására méretük miatt képtelenek. Az erőteljes koncentrációs kényszer miatt fennmaradásra néhány speciális minőségű terméket előállító (pl.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

sajtók), illetve helyi, esetleg regionális igényeket kielégítő, többnyire alacsonyabb feldolgozottságú termékeket (pl. hurka, kolbász) előállító középüzemeknek van lehetőségük. A nagy áruházi láncok beszállítóinak viszont meg kell oldaniuk a termelés teljes körű minőségbiztosítását (TQM), amelynek lényeges feltétele az ISO 9000-es, illetve az EU-ban a HACCP-szabványok, minőségbiztosítási eljárások alkalmazása.

A korszerű élelmiszeriparnak tehát nagytömegű, egységes, garantált minőségű mezőgazdasági termékekre (nyersanyagokra) van szüksége, mert csak azokból képes garantált minőségű élelmiszerek előállítására. Ezt a követelményt elsősorban a mezőgazdasági nagyüzemek képesek kielégíteni. Az élelmiszeripar ezért a nyersanyag beszerzéseinél egyértelműen előnyben részesíti a nagyüzemeket. Az élelmiszeriparnak azonban nincs közvetlen befolyása a mezőgazdaság vállalati szerkezetére, ezért a nyersanyag beszerzésének biztonságát a kisüzemek termelésének integrálásával próbálja növelni. A technológia minden részletére kiterjedő integrációk jelentős mértékben csökkentik a mezőgazdasági termékek minőségével kapcsolatos kockázatokat, de teljes mértékben nem szüntetik meg azokat.

Az agrobiznisz legkiszolgáltatottabb szakasza jelenleg a *mezőgazdaság*, mert a közvetlen fogyasztói kapcsolatait elvesztette és az agrárvertikum legkevésbé koncentrált szakasza, amellyel szemben a sokkal koncentráltabb élelmiszeripar és -kereskedelem a gazdasági érdekeit szinte szabadon érvényesíteni tudja, miközben az újabb termelési költséggel járó minőségi követelményeit szinte korlátlanul fogalmazza meg. Ez az egyenlőtlen helyzet egy folyamatos tökekivonást eredményez a mezőgazdaságból, ami az ágazat piacon maradását biztosító műszaki fejlesztést fékezi. Ennek a folyamatnak a kísérő jelensége a gazdaságok számának gyors (10 évenként kb. 30%-os) csökkenése, és ezzel egyidejűleg a termelés koncentrációjának és specializációjának növekedése. A koncentrációs folyamat méretét jelzi, hogy ma már szinte minden fejlett országban a gazdaságok 10–20%-a állítja elő a termékek 60–80%-át. A többi üzem lemorzsolódása szinte megállíthatatlanul folytatódik, mert a mezőgazdaság így is koncentrációs hátrányban van és a mezőgazdasági termékek árának alakulására szinte nincs befolyása. Az ágazattal szemben megfogalmazott gazdasági és környezetvédelmi követelményeket és az ebből adódó gazdasági terheket csak korszerű, optimális kapacitáskihasználás mellett működtetett technológiákkal lehet kielégíteni, elviselni.

Korszerűnek azért a magas műszaki színvonalon, magas szakértelemmel működtetett, termelési szerkezetével, technológiájával a helyi adottságokhoz illeszkedő, a gazdasági (piaci), higiéniai, állat- és humánegészségügyi, környezet-, természet- és állatvédelmi követelményeknek megfelelni tudó, a szántóföldtől, illetve az istállótól a fogyasztó asztaláig minden szakaszában ellenőrzött minőségi tömegtermelést tekintjük. Nagyon lényeges, hogy a minőség és a tömeg már nem ellentétes fogalom, hanem egyszerűen feltételezi egymást. Magas minőségű termékeket csak korszerű technológiával lehet már előállítani, az viszont a magas beruházási költségei miatt csak nagytömegű termelés mellett működtethető gazdaságosan. A korszerű agrártermelésnek két formája létezik, az integrált és a biotermesztés. A két irányzatban közös az, hogy mindkettő minden szakaszában ellenőrzött minőségű termelést jelent.

A korszerű mezőgazdaság fő irányzatát az iparszerű termelés meghaladásaként letejtött, középtávon a mezőgazdasági termékek kb. 90%-át előállító integrált termelés jelenti. Az *integrált termelés* egy rendkívül hatékonyságorientált, piacközpontú termelési irányt jelent, amely a nagyobb piaci siker érdekében integráltan alkalmazza mindazokat a hagyományos (vetésváltás-vetésforgó, szerves trágyázás), iparszerű (magas műszaki színvonal) és biotermesztésből (korlátozott kemizálás) átvett és új

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

egységgé szintetizált elemeket, amelyek a termelés hatékonyságát, eredményességét javítják. A *biotermesztés* ezzel szemben olyan, az iparszerű termelés tagadásaként létrejött, alapvetően természeti folyamatokra és természetes anyagokra támaszkodó, sajátos minőségű termékek előállítására törekvő termelési iránynak tekinthető, amelynek legfőbb célja a környezeti és egészségügyi kockázatok minimalizálása. A biotermesztés célja azoknak a fogyasztóknak a mezőgazdasági termékekkel, élelmiszerekkel való ellátása, akik az egészségügyi kockázatok csökkentése érdekében átvállalt nagyobb termelési kockázatok és kisebb hozamok következtében kialakult magasabb termékárakat megfizetni képesek és hajlandók.

Egyik sem kisüzemi vagy nagyüzemi termelési forma, a nagyobb üzemi méret mindkettő számára a kisebb fajlagos költségek miatt piaci előnyt jelent. Egyik sem intenzív vagy extenzív termelési forma, mert a termelési adottságoktól függően mindkettő történhet extenzív, illetve intenzív formában. Alapvetően nem egymással szembenálló, hanem egymást szervesen kiegészítő két termelési módról van szó, amelyek hosszú távon fokozatosan közelítenek egymáshoz. Erre az integrált termelést a környezet és természetvédelmi, a biotermesztést pedig – miután kilépett a hobbitermelési szintből – a piaci követelmények szigorodása kényszeríti. A korszerű termelés már mindkét esetben az ún. *precíziós termelést* jelenti, amikor a termelés növelését nem elsősorban termeléshez szükséges hozamfokozók (pl. víz, kemikáliák stb.) mechanikus növelésével érik el, hanem a termelő szervezetek élettani igényeinek megfelelő időben, módon, arányban és formában történő biztosításával. Ezzel az alapvetően műszeres mérésre alapozott termelési móddal lehet elérni a legkedvezőbb hatékonyságot, anyag- és energiamérleget, és ezáltal – a magas beruházási költségek ellenére – a ráfordítások legkedvezőbb megtérülését.

A modern mezőgazdaság egyik fontos jellemzője, hogy a munkatermelékenység növekedésével egyre kevesebb munkaerő foglalkoztatására képes és a területi hozamok, a területi termelékenység növekedése következtében egyre kisebb területről képes előállítani a szükséges mezőgazdasági termékeket. A területi termelékenység növekedése lehetővé teszi azt is, hogy felhagyjon az intenzív mezőgazdasági termeléssel azokon a területeken, amelyeken a piaci túlkínálat miatt alacsony árak mellett a termelés egyébként sem gazdaságos. Még így is komoly gondot jelent a jövedelmező termelési szerkezet kialakítása, hiszen szinte minden termelési ágban a verseny rendkívül éles. Szinte nincs biztos piac és nincs biztos termék. A mezőgazdaság területigényének és foglalkoztatásának csökkenése viszont azzal jár, hogy a mezőgazdaság gazdasági súlya és a vidék eltartó képessége folyamatosan csökken.

Szerencsés módon egyidejűleg felerősödik az igény a mezőgazdaság hagyományos, de az elmúlt évtizedekben leértékelt funkciói (pl. biomassa mint energiahordozó termelése) iránt, illetve a környezetterhelés növekedésével, illetve a lakosság városokba áramlásával új funkciók is megjelentek. Mivel a mezőgazdaság kezelésében van minden zöld- és vízfelület, amelyek együttesen az egyes országok területének 60–90%-át foglalják el, a mezőgazdaság feladatává vált, hogy teremtsen meg a károsult természeti elemek regenerációjának, illetve 60–80%-ban már város lakó, ezáltal a környezeti ártalmaknak halmazottan kitett emberek rekreációjának feltételeit. Ezekre a feladatokra azonban az agrártérségeket, az ún. vidéket fel kell készíteni. A terület-használatban fokozott gondot kell fordítani a környezetvédelemre, a tájfejlesztésre és a tájapolásra. Ezek azok a funkciók (a biomassa energetikai hasznosítása, a tájak fejlesztése, ápolása, az élő és élettelen természeti kincsek, ritka növény- és állatfajok, fajták megőrzése, fenntartása, a városi lakosság fogadása, a vidéki és falusi turizmus

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

fejlesztése), amelyeket a mezőgazdaság és ezzel a vidék a társadalomnak külön szolgáltatásként felajánlhat, és amiért bizonyos szolgáltatási díjra tarthat igényt. Ez az alapvetően a mezőgazdasági termelésre épülő, illetve a termelést kiegészítő funkciókhoz kapcsolódó termelő- és szolgáltatótevékenység, köztük az idegenforgalom az, amely a vidéki lakosság foglalkoztatását fenn tudja tartani.

Az intenzív mezőgazdasági termelésből fokozatosan kivont területeken, vagy egy extenzív hasznosítási módot (pl. legeltetéses állattartás, pl. húsmarha, juh, kecske, ló, szarvas stb.) kell kialakítani, vagy pedig az arra alkalmatlan területeket be kell erdősíteni, illetve üdülési szempontból még kedvező területeken víztározók kialakításával (fürdés, horgászat) kell a vidék vonzerejét javítani. Az állattartás fejlesztése csak akkor jöhet számba, ha sikerül olyan nagy legelőegységeket kialakítani, amelyeken legalább egy család eltartásához szükséges 200–400 db anyajuh, 100–200 db kecske, vagy 50–120 hízómarha, ló stb. eltartható. Ha erre nincs mód, akkor a felszabaduló területek beerdősítése jelenti a célszerű fejlesztési irányt. A gyepek és erdők, ha a tájat megfelelően tagolja, akkor biztosítja a természeti elemek regenerálódásának feltételeit, és esztétikailag is vonzó, alkalmas a pihenésre, a szabadidő eltöltésére. A környezetvédelmi és vidékfejlesztési szempontok figyelembevételére nemcsak a kedvezőtlen adottságú térségekben van szükség, de kedvező mezőgazdasági adottságai miatt intenzíven hasznosított területeken is. Az eróziós és deflációs kártételek csökkentése, a táj esztétikai értékeinek javítása érdekében, ott is szükség van a mezőgazdasági területeknek fasorokkal, erdősávokkal való tagolására, a fajok biodiverzitásának megőrzése érdekében az ún. zöld folyosók kialakítására.

Az alternatív energiatermelés fejlesztésére, az intenzíven művelt területeken a mezőgazdasági melléktermékek (szalma, kukorica- és napraforgószár stb.), az extenzíven hasznosított területeken pedig az erdőgazdasági hulladékok kínálnak kedvező lehetőséget. A legnagyobb gazdasági és környezetvédelmi előnyt ezeknek a főleg mezőgazdasági és erdészeti melléktermékeknek közvetlen hőtermelésre történő hasznosítása jelenti.

A vidékfejlesztés a Székelyföldön

Székelyföld a mezőgazdasági termelés szempontjából – a kedvezőtlenebb klímája (késői kitavaszkodás, rövid tenyészidő), a gyengébb minőségű talajok magas aránya, valamint a terület lejtési viszonyai, tagoltsága miatt – hátrányos helyzetben van, nemzetközi versenyképessége korlátozott. Külön gondot jelent, hogy a mezőgazdaság fejlesztését az agrárnépesség túlzottan magas aránya, a területek tulajdoni szétaprózottsága, valamint az általános tőkehiány is fékezi. Bármilyen fejlesztési irány is alakul ki, a fajlagos művelési költségek csökkentése, piacképes árutömeg előállítására érdekében szükség van a termelés koncentrációjának növelésére, tulajdontól függetlenül nagy méretű termelőegységek (nagy táblák, nagy állattartó telepek) kialakítására, ahol a gépesítés gazdasági előnyei érvényesülni tudnak. E mellett, főleg a kedvezőtlenebb adottságú térségekben olyan gazdasági egységek (tulajdon + bérlet) kialakítására van szükség, amelyek extenzívebb területhasználat mellett is biztosítani tudják az egy-egy család ellátásához szükséges jövedelmet. Nagyon fontos figyelembe venni, hogy az ezredfordulón a föld megőrzését, megtartását nem a tulajdon, hanem az eredményes gazdálkodás biztosítja csak.

A térségben az erdőgazdálkodásnak kiemelkedő szerepe van és mérete nemcsak egy színvonalas faipar kialakítását, de e mellett, akár több fatüzeléses erőmű megépítését is gazdaságossá teheti. Erre a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás által kultúr-állapotban tartott tájra, valamint a térség természeti kincseire épülhetne rá az az idegenforgalom, amely hosszú távon a térség legfontosabb bevételi forrását jelentheti. A mezőgazdaságnak elsődleges célja ennek helyi mezőgazdasági termékekkel való ellátása, így egy belső export megvalósítása. A speciális helyi termékeket előállító, de már élelmezés-egészségügyi garanciákkal rendelkező középüzemi méretű élelmiszerfeldolgozók (hús-, tej-, sajt-, konzervüzemek) tudják a helyi és idegenforgalmi kereteket színvonalasan kielégíteni. Az ágazat fejlesztése érdekében az agrárvertikum minden szakaszában keresni kell a helyi specialitásokat, termelési lehetőségeket. Például a gyümölcsök kései érése lehetőséget teremt a szezon utáni friss gyümölcskínálat bővítésére, a rövid tenyészidő és a hűvösebb éghajlat korlátozza a kártevők szaporodását, ami pl. a vetőburgonya előállítására szempontjából lehet előnyös. Ezeknek az adottságoknak a kihasználása színvonalas termelés mellett néhány termékből az élelmiszerkivitel is gazdaságossá teheti. A térség viszonylag alacsony környezeti terhelése, valamint a mezőgazdasági munkaerő feleslege miatt külön lehetőség kínálkozik a biotermesztés fejlesztésére is, ha a biotermékek piacát meg lehet teremteni.

A lakosság viszonylag alacsony jövedelme miatt itt hosszú távon fontos szerepe lehet a ház körüli kisegítőgazdaságoknak a családok élelmiszerellátásában. Ennek azonban a falusi turizmus számára is jelentősége van, mert a ház körül tartott néhány állat és az ott megtermelt gyümölcs biztosítja azt a sajátos vonzerőt, amit egy távrolról jövő vendég megfelelően tud értékelni. Ezt a hatást még fokozza az, ha a helyi, eredeti (ősi) fajtákkal (állat, gyümölcs stb.) folyik a termelés.

Székelyföldön is – mint mindenütt – a helyi adottságokra alapozva, a különböző ágazatok összehangolt fejlesztésével lehet a vidék általános felemelkedését elősegíteni. Nagyon fontos, hogy a fejlesztés ne a múlt megismétlésére és illúziókra épüljön, hanem a nemzetközi fejlődési tendenciák sajátosságainak figyelembevételével történjen.